

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ, ЛОГІКА І МЕТОДОЛОГІЯ НАУКИ

УДК 32:1, 101.1:316, 1(091)(1-4), 316.75:172.4
DOI 10.35423/2078-8142.2020.2.2.02

В. П. Волковський,
кандидат філософських наук,
науковий співробітник
Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України,
м. Київ, Україна
e-mail: dinginnalu@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4674-3956>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКТРИНИ «РУССКИЙ МИР» З ФІЛОСОФСЬКОЇ ПЕРСПЕКТИВИ

Статтю присвячено аналізу методологічних проблем дослідження доктрини «Русский мир», які виникають під час вивчення теми у філософській перспективі. Оскільки феномен, тема і доктрина «руського мира» давно стали предметом багатьох історичних, політологічних, соціологічних досліджень, філософський аналіз постає надзвичайно актуальним, особливо з огляду на те, що ця доктрина є насамперед ідейним, світоглядно-ціннісним конструктом, що впливає на індивідуальний та суспільний світогляд, патерни мислення, дискурсу, мотивують до конкретних дій, емоцій, масових стереотипів, переконань, упереджень. Аналіз доктрини «Русского мира» у перспективі ідей, які вона містить і які циркулюють у публічному просторі, є основним предметом дослідження цієї доктрини, натомість предметом цієї статті є аналіз методологічних проблем, які виникають під час такого дослідження. У статті аналізуються проблеми дисциплінарного порядку, визначення об'єкта дослідження (чим є «Русский мир»), виокремлюються різні види доктрини, окремі моделі і техніки легітимації проекту (творення доктрини) та його поширення.

Ключові слова: *«Русский мир», політична філософія, пост-колоніальні дослідження, Nationalism Studies, російська ідея, російсько-українська війна.*

Актуальність дослідження доктрини «Русского мира» (надалі скорочено – РМ) в умовах гібридної війни Росії проти України, коли державні лідери країни-агресора прямо декларують, що просування РМ є стратегічним інтересом Російської Федерації, мабуть, не підлягає обґрунтуванню. За останнє десятиліття цей концепт трансформувався із суто умоглядного поняття періоду 1990-х та концепту культурної політики 2000-х (представленої у діяльності Фонду «Русский мир» та у виступах патріарха Кирила [7], що ознаменувала відкритий поворот РПЦ до цієї доктрини), до реальної зовнішньополітичної стратегії Росії, яка використовується для легітимації відкритої збройної агресії і втручання у справи інших країн. У зв'язку з цим тема РМ стала предметом багатьох праць – як аналітичних записок, так і монографій, і популяризаційних текстів. Проте відзначимо, що філософський аналіз цієї теми порушує специфічні методологічні проблеми, які є важливими для інших досліджень. Аналіз цих методологічних проблем є предметом і метою даної статті.

Насамперед, виокремимо основні проблеми, які стануть предметом аналізу: 1) суто практичні, політично-репутаційні проблеми, з чим пов'язані дослідження такого роду; 2) проблема дисциплінарного визначення підходу (що означає власне філософський підхід до аналізу доктрини РМ); 3) проблема визначення РМ, особливо в контексті різних способів ідеологічної концептуалізації російської політики; 4) проблеми неперекладності та історичної ретроспекції термінології; 5) проблема дієвості ідентифікаційного маркеру культури (як можна когось чи щось віднести до «русского» чи то будь-якого світу і що взагалі означає належність до тієї чи іншої культури). Звісно, цими не вичерпується перелік, проте власне наразі хотілося б спинитися саме на них, враховуючи обмеженість формату статті.

Зауважимо, що об'єктом нашого аналізу є насамперед доктрина РМ – тобто його ідейний, смисловий, світоглядно-ціннісний компонент. Про це докладніше нижче.

1. Красномовне мовчання

Спроба говорити про РМ – справа ризикована. Найбільший ризик – наразитись на звинувачення у політизації з будь-якого боку. Це неunikно, коли дослідження стосується якогось актуального процесу чи події X, коли довкола цього X перетинаються політичні та економічні інтереси, емоційні та екзистенційні уподобання, потреби та травми. Проте популярною є модель «демонстративно-безсторонньої» мови, коли аналітик пише ніби не стаючи ні на чий бік, уникаючи оцінок. Аналіз різних західних експертних та академічних середовищ [4] засвідчує, що «політкоректний» дискурс «у кожного своя правда» по суті є дискурсом постправди, популістської маніпуляції, і західному суспільству належить визначитись, чи вони відкидають постправду з наступним тріумфом популістських правих режимів, чи вони практикують постправду в обгортці політкоректності. Хоча розмежування М. Вебера між науковцем і громадянином є досі нормативним ідеалом сучасного суспільства та академічної спільноти, це розмежування слушно розкритиковане – від критики Ганни Арендт, яка є моделлю будь-якої критики байдужості інтелектуалів до нелюдських чинів політичних режимів, до критики постмодернізму, що показала ангажованість інтелектуала до певної системи влади (*pouvoir*). У дослідженні антропологічних, а особливо політичних, феноменів логіка дослідження необхідно вимагає зробити вибір мовних засобів опису феномена – наприклад, «анексія», «окупація» чи «приєднання», «націоналістичні колаборанти» чи «борці визвольного руху», «сепаратисти» чи «індепендентисти», або принаймні вимагає тривалого екскурсу в історію та логіку різних номінацій та кваліфікацій.

Окремий ризик – це звинувачення у поширенні ідеології агресора, що психологічно можна зрозуміти, адже продовж травматичної події її учасники сприймають тільки дуже спрощені відповіді, у радикально загостреній картині світу «друг VS ворог», і будь-яка розмова на тему агресора сама по собі стає фактором, що травмує. Це накладає ще більші зобов'язання до акуратності та чіткості мови, якщо мовець намагається зберегти обидві свої ідентичності – науковця (що вимагає принципової чесності та віддано-

сті істині) та громадянина (що вимагає відданості певній політичній спільноті).

Моніторинг медіа-трендів, навіть побіжний, засвідчує, що тема РМ дещо вийшла з масового публічного простору і зійшла на маргінес. Навіть на початку російсько-української війни 2014 р. ця тема не користувалася значною популярністю на телебаченні, проте в останні три роки (приблизно з 2017 р.) вона майже зникла і з Інтернету. Інколи виникає враження, що не існує ні Росії, ні її військового вторгнення, ні жорсткої ідеологічної, інформаційної, культурної та військово-політичної агресії. Основні теми, що дебатуються, – це або внутрішньоукраїнське протистояння між політичними силами, або економічні проблеми, або топові скандальні події (вибори тощо), або останнім часом COVID-2019. Тема війни підіймається вряди-годи, і лише останнім часом активуються дискусії навколо примирення на Донбасі, при цьому роль Росії та ідеологічно-інформаційних методів ведення війни у триванні конфлікту не акцентується. Ми бачимо повернення дискусій про статус державної мови, гасла «почути окремі регіони», про протистояння Сходу і Заходу. Навіть побіжний моніторинг основних трендів масового телебачення справляє іноді враження, що надворі 2010 р., а подій Євромайдану, Революції Гідності, війни ніби й не було.

Згадка про Росію обмежується ритуальним (і часто нещирим) засудженням агресії, що зазвичай виражається через гасло-питання «Чий Крим?» І досить швидко дискурс від теми Росії, агресії, РМ переходить до внутрішньоукраїнських трендів у дусі «зрада VS перемога», «хто більший зрадник» і «хто на кого працює».

При цьому такий засуджувач може водночас реплікувати типові ідеологеми, які поширювалися російською чи радянською пропагандою, а також моделі мислення та гасла, що цілковито розташовують його у межах матриці РМ. Це може бути як український націоналіст-греко-католик, що говорить про «нашу цивілізацію» і «поганий вплив Заходу», так і «зелений» ліберал, який засуджує Томос за те, що він «є домаганням на канонічні території», так і «лівак», який повторює гасла про «фашистів-бандерівців», як консерватор «проти злочинного впливу ліволіберального Заходу» чи за «прадавні наші традиції», так і атеїст, що повторює цілковито

радянську тезу про «ворожість релігії до науки, прогресу і свободи».

Як наслідок, на цю тему – найбільш гарячу, болючу, криваву – всі мовчать, відбиваючись заявленими «правильними» пустими штампами, натомість опоненти приватизували гасло «наукової об'єктивності», приховуючи або відвертий лобізм РМ, або ідеологічну власну заангажованість, або псевдореалізм постправди. Послідовне дослідження, що може спричинити політичну позицію засудження певної ідеології, часто-густо стигматизується як «націоналістична позиція»: якщо ти досліджуєш і/чи критикуєш РМ, ти ризикуєш стати відомим як «український націоналіст», а то й «русофоб».

Маємо ситуацію красномовного мовчання: з одного боку, є багато текстів і слів; з другого – дискурс на цю тему цензурується багаторівневою, зовнішньою і внутрішньою, цензурою; з третього – будь-яка дослідницька позиція отримує ззовні ідеологічне маркування; з четвертого – уникання позицій у гіпотетичній «безсторонності» саме стає певною ідеологічною позицією (сама дія вже є деформація простору, цілком за аналогією з реаліями квантової фізики).

2. Проблема жанру: філософська історія ідей

Окреслюючи методологічний підхід дослідження, насамперед спробуємо маркувати жанр, у межах якого воно реалізується, і наголосити, що фокус, який визначає наш інтерес і виклад, є, насамперед, філософським. Філософське дослідження, з одного боку, не вимагає докладних ретельних викладів з історії фактів і цифр, що вже представлені історичними та соціологічними працями [8], не потребує занурення у політологічні особливості розподілу влади. Філософське дослідження відбувається за умов певного дистанціювання та абстрагування, загального синтезу емпіричної інформації.

Філософське дослідження зосереджується першою чергою на *аналізі ідей*, які формулюються певними дієвцями у певних текстах і контекстах, що визначають індивідуальний та суспільний світогляд, патерни мислення, дискурсу, мотивують до конкретних дій,

емоцій, масових стереотипів, переконань, упереджень. Існують різні визначення ідеї – від логічно завершеного речення, що має значення, в аналітичній традиції, до платонівської «справжньої реальності» чи «Великої Ідеї» (умоглядної дійсності, смислу і підстави буття, призначення існування тощо) німецької класичної філософії та Романтизму. Наше робоче формулювання – це *конкретні світоглядно та ціннісно значущі висловлювання, що визначають певне бачення світу та ставлення до нього*. Ці висловлювання поєднуються у системи, створюючи ідеології, і мають певні правила та закономірності їхнього конструювання і критики. Ці правила не завжди очевидні, але вони саме формують легітимуючу основу системи ідей, її віро-гідність та привабливість, і вони є маркером «свій – чужий», що дає змогу носіям ідентифікувати іншого навіть попри апеляції до позірно легітимних у спільноті ідей. Отже, за всім цим стоїть певна «логіка» (часто неусвідомлена і самими носіями, які живуть у контексті культури та мови, яка «мовить замість мовця», словами Гайдеггера), аналіз та експлікація якої необхідна і для наукового розуміння процесів та подій, і для громадянської спільноти, яка намагається дати раду з не до кінця зрозумілими феноменами.

Це також можна пов'язати з розумінням філософії в аналітичній традиції, де філософія є насамперед «побудова та оцінка категоріальних систем» [2, с. 13], відповідно завдання такої побудови і оцінки є найпершим для філософа. Відповідно, основними чеснотами та цінностями для філософського дослідження є виклад системи суджень, її логіки та аргументації, а відтак, її компаративної оцінки.

Відтак, наш жанр – історія ідеї, що має на меті збагнути, як люди мислили, про що мріяли, чого прагнули, що їх надихало на звершення, яка мотивація лежала в основі тих чи інших рухів. Це продукує окрему філософсько-методологічну проблему – «вічне питання» про співвідношення історії філософії та філософії, про історичний та філософський полюси в історії філософії [9].

Саме це імплікує, що основним об'єктом нашого дослідження є РМ як доктрина – певна єдність ідей, цінностей, суджень, висловлювань, яка претендує бути цілісною системою, повноцінною

ідеологією, яка явлена в різного роду текстах, і насамперед становить собою певну логічну систему суджень, що можна аналізувати. Вона має практичні, зокрема політичні наслідки, взаємодіє з іншими світоглядними системами. Тези та судження, які виголошуються різними дієвцями у публічному дискурсі, претендують на істинність та вимагають спростування. Оцінка того, як вони впливають на публічний дискурс, становить собою радше логіко-філософську роботу – наприклад, як російські ЗМІ проводять ототожнення множин «всі, хто проти російської зовнішньої політики», почасти, «проти окупації Криму», з множиною «українські націоналісти», а то й емоційно забарвлений маркер «руссофоби».

3. «Русский мир»: проблема визначення

Суттєвою методологічною проблемою є визначення феномена РМ, яке є далеко не самоочевидним. Сам термін не має юридично чіткого вираження [1], і тому навіть у колах проросійських має велику багатозначність: від окреслення етномовної спільноти до національно-державницького чи цивілізаційного проекту.

Специфічною проблемою є неперекладність цього терміна, що становить певну незручність. Можна сказати, що ідеологічне сповнення терміна «вшите» у саме слово, вже саме вимовляння якого маркує певну ідеологічну позицію. Річ у тому, що російське слово «русский» містить одразу два значення «руський» та «російський». Ототожнення цих значень автоматично означає визнання і ідентифікацію з доктриною РМ – тому можна афористично сказати, що доктрина РМ починається там, де «руський» ототожнюється з «російським», при цьому різні комбінації з обсягом понять (наприклад, де «російськість» претендує на охоплення всього українського і білоруського, чи де «російськість», навпаки, відмовляє українському і білоруському у праві на «руськість») підкреслює внутрішні варіації, відмінності і навіть суперечності доктрини. Важливим є лише те, що базовим нееліміновуваним поняття є «російськість», яка резервує за собою більш-менш пріоритетне та екссклюзивне право на автентичну «руськість», є її імпліцитним центром.

Якщо українською (білоруською та польською) слово «руський» може передаватися як «руський», так і «російський», то в межах цих мов є можливість термінологічного розмежування, проте вибір того чи іншого слова автоматично звужує смислове оригінальне значення, згладжує наявну семантичну напругу. Натомість іншими мовами – наприклад, англійською чи іншими західноєвропейськими – ця семантична напруга та відмінність не вловлюється взагалі, що має прямі публічні і політичні наслідки: у масовій неекспертній свідомості вона формує уявлення про правдивість російських претензій у царині історичної пам'яті і політичного впливу, недобачаючи відмінності між «Руссю» і «Росією». Саме тому англійське «Russian World» спричиняє відрух збентеженості.

Крім цього, історично ще у XIX ст. поняття РМ позначало часто множину східнослов'янських народів, і справді окреслювало те, що можна було б назвати «руським світом», тобто регіоном, для якого Київська держава Рюриковичів X–XII століть є базовою, витоковою основою державницьких традицій та політичної ідентичності.

Це вимагає екскурсу до історії слова «Русь», проте ця тема виходить за межі формату статті. Можливо лише зауважити, що методологічно слід уважно розмежовувати жанри історії держави, історію народу (насамперед, у значенні етносу), історію ідеї та історію слова. Саме ототожнення цих різних жанрів є одним із засобів роботи російської пропаганди (власне, доктрини РМ), яка ще з XIX ст. ототожнює «историю Государства Российского» у душі Карамзіна з історією етносів та суспільств, та ігноруючи історію значення слова.

Крім проблеми, пов'язаної з неперекладністю та спокусою історичної ретроспективної генеалогії (об'єднання різноманітних історичних явищ просто за ознакою схожого імені, не зважаючи на зміну значення слова), окремою методологічною проблемою є власне визначення терміна «руський мир».

Можна виокремити умовно вузьке і широке визначення РМ у сучасній гуманітаристиці. Крайнім вузьким визначенням є ототожнення РМ з ідеологією релігійно-вкоріненого імперіалістичного націоналізму, виголошеною патр. Кириллом у 2009 р., з ідеологією

російського етно-мовно-націоналізму (що втілювалося у діяльності російських державних програм і фонду «Русский мир» у 2000-х роках (маючи на меті використання всіх етнічних росіян та російськомовних у типово націоналістичному рівнянні «мова = етнос = нація = держава»), або мережевою структурою російськомовних спільнот [3], де власне РМ виводиться з дискусій у колі російських політиків та інтелектуалів після падіння СРСР (на чолі з П. Щедровицьким), які мали на меті віднайти ідеологічну, «мисленнєву» модель відновлення держави, що розпалася. Інші дослідники виводять РМ від ідеології слов'янофільства ХІХ ст. або ще далі від часів послання Філофея до Івана Грозного, при цьому збігаючись у тому, що це одна з ідеологічних систем, яка легітимусе російську державність у націоналістично-консервативному дусі на основі релігійного фундаменталізму або етнічного націоналізму.

Ми не зводимо РМ до суто релігійно-політичного проекту, чи концепції, сформованої у 1990-х для ідеологічного обґрунтування інтеграційних процесів та реставрації впливу Росії, і звертаємося до того смислового ядра, що творить спільний знаменник між ідеями РМ, «исторической России», соціалістичної чи «релігійно-охоронної» місії, яку одягала на себе російська ідентичність. Ми спираємося на сучасні твердження про нерозривну спадкоємність російської ідентичності, у межах якої періоди Російської імперії, СРСР чи РФ становлять єдину цілісність, інтегровану єдиним суб'єктом (цілком у межах кантіанського визначення Я як трансцендентальної єдності апперцепції).

Коли ми говоримо про «реставрацію», постає питання «що/хто реставрується?» Це питання «що? хто?» є питанням про суб'єкт. Суб'єкт у цьому випадку – це трансцендентальна основа ідентичності, що зумовлює єдність будь-яких дій, сприйняття і трансформацій.

Саме через термінологію суб'єктності можемо описати феномен постійного тривання політичної влади в регіоні Північної Євразії, який попри всі кризи знову реставрується, ніби «перезапускається», всупереч зміні цивілізаційних орієнтацій, союзницьких альянсів, ідеологічної легітимації та кадрового складу еліт. Метафорично можна сказати, що цей регіон являє собою ніби гравіта-

ційну яму, який, якщо його надати самому собі, миттєво реконструюється і творить політичну цілісність [10].

Очевидним емпіричним предикатом цього регіону і влади є слово «русский/Россия». Саме це відображено у зовнішній інтерпретації будь-якого режиму на цій території.

Отже, робочим дослідницьким (зовнішнім) визначенням РМ може бути *«суб'єктна єдність, насамперед, політичних еліт, політичного та символічного капіталу, ідентичності, що формує всеохопний, універсальний і глобальний проект, який має на меті підтримання і поширення влади і могутності Росії як політичного суб'єкта, та доктрину, що забезпечує його ідеологічну легітимацію»*. Ця суб'єктна єдність гомологічно подібна до аналогічних концептів на Заході – наприклад, Francophonie, British Commonwealth або Hispanidad. Цей проект і доктрина мають різні види:

1. православний релігійний проект РМ (представлений як у річищі релігійної історіософії слов'янофілів, так і в програмних промовах патр. Кирила);

2. етнонаціоналістичний проект РМ (власне, вужче значення РМ, що охоплює спільноту всіх, хто причетний до російської мови та культури);

3. глобально-ідеологічні проекти РМ (насамперед, радянський соціалістичний – хоча історія останнього є окремим цікавим предметом. Адже у 1920 – першій половині 1930-х років радянський глобалістський проект усесвітньої соціалістичної революції та створення «земшарної коммуну», де Радянська Росія поставала локомотивом революції, пізніше трансформується, особливо після Другої світової, у концепцію обраного радянського народу, осередком якого був російський народ, який мав всесвітньо-історичну місію, а історія кожного і всіх народів СРСР зображувалася окремо від загальної всесвітньої історії, акцентуючи, що в локальних особливих умовах відбувався незалежний процес розвитку і становлення діалектичного матеріалізму та визвольної (класової і національної) боротьби. Це афористично можна назвати переходом від інтернаціонал-соціалізму до радянського націонал-соціалізму, тобто такого соціалізму, що постулює існування окремої особливої

радянської нації). Підвидом такого глобального проекту РМ у наш час є ідеологія консерватизму, що відверто проголошується нинішнім президентом Росії як ідеологічний принцип РФ на протиставлення до ліберальних цінностей, та підтримується по всьому світу, у вигляді як релігійних консерваторів, так і євроскептичних націоналістів.

Російська мова є найповерхневішим індикатором та інтегратором, емпіричною ознакою, проте далеко не єдиною і не ексклюзивною, хоча і не менш суттєвою (враховуючи розуміння значення мови в контексті структуралізму, аналітичної та комунікативної філософії). Проект РМ можна описати як націстворчий проект, який спирається на тяглість існування домодерного політичного тіла і має багатшарову структуру ідентичності (ця тяглість, утім, є доволі уявним феноменом, і часто штучно ре-конструюється, спираючись на різні елементи). При цьому, цей проект стосується колоніальної імперії, що має домодерне коріння, відтак розмова про РМ – це розмова про російський національний історичний міф, який, враховуючи особливості історії, є об'єктом не лише Nationalism Studies, а й Postcolonial Studies.

Можна вирізнити окремі моделі і техніки легітимації проекту (творення доктрини) та його поширення, серед яких такі:

- етнонаціоналістична акцентуація мови (апеляція до етномовного складу населення, «русскоязычные соотечественники»);
- релігійний конфесіональний підхід (апеляція до православності);
- історичний легітимізм (апеляція до Руси та києворуської спадщини);
- специфічний етнонаціоналізм расового типу (апеляція до слов'янства, «три братні слов'янські народи» тощо);
- апеляція до історичного державного спільного побутування (особливо з неслов'янськими народами, де Росія проголошується їхнім протектором);
- маніпуляції з історичною пам'яттю II світової війни (міфологічне протиставлення Добра і Зла – звідси маніпулятивні стигматизації «(анти)фашистами», «бандерівцями», «націоналістами» тощо);

– ототожнення РМ з простором цивілізації (релігійної істини чи істини наукового прогресу та свободи) в душі типового колонізаторського *mission civilisatrice*), а опонентів – з ворожими до свободи й істини диктатурами (у випадку протистояння із сильним противником – Швеція, Франція, Німеччина чи США) або з дикими відсталими племенами (у випадку слабкості суперника – Кавказ);

– доктрина особливої цивілізації «Євразії», що має об'єднати всі народи Північної Євразії (від Гумільова до сучасних євразійців);

– різке протиставлення Росії Заходіві (релігійне чи класове), що варіюється від декларування «особливої цивілізації» до виступу у ролі «хранителя справжньої Європи» (наприклад, у період Священного Союзу);

– глобальна апеляція до всесвітнього значення російської літератури, культури, мови.

Назагал усім цим підходам властиве акцентування спільного та витіснення відмінного. В очі впадає відверта парадоксальність застосування всіх цих підходів одночасно – особливо одночасної апеляції до киеворуської спадщини, до слов'янських народів та до православної ідентичності (киеворуська спадщина охоплює православну ідентичність, не всі слов'янські народи є православними і навпаки). Ця парадоксальність має історичне коріння, оскільки доктрина РМ розвивалась століттями, і різні ідеологеми походять з різних епох.

Усе це дає підстави стверджувати, що «гібридність», «флюїдність», «рідинність» не стали зненацька предикатами російської політики з 2014 р., а являють собою її перманентну характеристику з тих часів, коли Московія декларувала православну та киеворуську ідентичність, при цьому спокійно поступаючись Габсбургам Галичиною в обмін на Польщу, одночасно культивуючи у ХІХ ст. слов'янофільство з прицілом на підтримку балканських слов'ян, але при цьому провадячи послідовну політику «мови ненависті» проти поляків і католиків, свідомо викреслюючи католицьких слов'ян. Акцентування «братання» із сербами при одночасній антипольській чи антиукраїнській пропаганді, хоча легітимується

релігійно-конфесійно чи етнонаціоналістично (православ'я і слов'янство – досить згадати «Слов'янам» Ф. Тютчева), не заважає антипольському наративу історії Росії (пор.: пушкінське «кичливый лях или гордый россиянин?»). На цьому тлі не дивує проголошення «православної слов'янської цивілізації» на протиставлення європейській інтеграції, при тому, що переважна більшість слов'ян і православних належать до ЄС і НАТО. Що вже казати про більш явні шизофренічні парадокси, як-от таврування українських націоналістів за співпрацю з нацизмом, маючи за плечима пакт Молотова-Ріббентропа чи армію Власова, або одночасну підтримку соціалістичних диктаторських режимів Уго Чавеса, євроскептичних націоналістів і християнських консерваторів.

Ця одночасна гібридність і парадоксальність, що постає як постійна характеристика російської політики та ідейної матриці, підводить до висновку, що в основі її лежить незмінне ядро, яке уможливило позірну «гібридність». Власне, назва «русского мира» є вельми релевантною для назви цього ядра – по-перше, оскільки це є самоназвою, а по-друге, оскільки саме наближеність до основних характеристик російського суспільства і російської держави, до сфери впливу московського центру збільшує пропорційно вплив її ідеологем.

Замість висновку

На тлі цього дискурсу українська русистика замість того, щоб стати тим, чим на Заході була советологія (тобто дослідженням культурних, філософських, світоглядно-ціннісних, ідеологічних, політичних, економічних, соціальних і технічних основ ворожого табору), стала по суті агентом впливу Росії через поширення тренду «великої російської мови/літератури/культури», які нібито треба шанувати, які нібито є «своїми для українського народу», що веде до вимоги «примирення братніх народів на ґрунті культури» (як варіант «збереження/створення українського різновиду російської культури»).

Це особливо вражає, враховуючи вагу, яку самі творці ідеології РМ надавали саме русистиці, спільноті вчителів і дослідників

російської мови/літератури/культури. Була відверта декларація, що ця спільнота є опорою «м'якої сили» РФ.

Саме на часі започаткувати нову українську русистику – науку, а не джерело поширення так званої русофільї та РМ, наукове дослідження Росії як специфічного феномена, який є антагоністичним до України та Заходу за власними ж самовизначеннями. Україна має особливий потенціал для наукової русистики. Саме українські дослідники мають безпосередній, прямий і необмежений доступ до всіх схованок і закапелків російської ідентичності, російської культури, і при цьому можуть дивитись на РМ як зсередини, так і ззовні, як через оптику господаря-володаря, так і через оптику колонізованої жертви, через Я і не-Я, як через оптику Свого, так і через оптику вивласненого і відчуженого Іншого, крізь усю діалектику Свого і Чужого.

Це – безперечно актуально на тлі сучасних досліджень (пост)колоніальних та (пост)імперіалістичних суспільств, впливу травматичних подій на стан цілих суспільств, уваги до пригнобленого та маргіналізованого.

Це вимагає нової мови та нового мислення, застосування сучасних підходів та нетривіальних висновків. Тож можна підсумувати, що означені виміри потребують подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА ТА ПРИМІТКИ

1. Tiido A. The «Russian World»: the blurred notion of protecting Russians abroad. *Polski Przegląd Stosunków Międzynarodowych*. Warszawa : Uniwersytet Kardynała S. Wyszyńskiego. 2015. No. 5. S. 131–151.
2. *Philosophy of Religion. A Contemporary Introduction* / ed. Yandell Keith E. Routledge, 1999.
3. Алейникова С. М. Русский мир: белорусский взгляд. Минск : РИВШ, 2017. 240 с.
4. Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях / ред. В. Кулика. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 328 с.
5. Йосипенко С. Л. До витоків української модерності. Українська ранньомодерна духовна культура в європейському контексті. Київ : УЦДК, 2008.

6. Україна та проект «русского мира»: аналіт. доп. / С. І. Здіорук, В. М. Яблонський, В. В. Токман [та ін.]; ред. В. М. Яблонський, С. І. Здіорук. Київ : НІСД, 2014. 80 с.

7. Святейший Патриарх Московский и всея Руси Кирилл. Семь слов о русском мире. Москва, Всемирный русский народный собор : ООО «ЛитРес», 2015.

8. Наприклад, див.: видання Інституту стратегічних досліджень [6], а також видання Українського інституту національної пам'яті чи Центру досліджень визвольного руху.

9. Оскільки ця тема виходить за межі обсягу, пошлюсь на цікаве введення до цієї проблеми у: [5, с. 31–33].

10. Це не означає, що народи і країни цього регіону є «русскими», за природою тяжіють до Росії чи мають належати до її визнаної сфери впливу (останнє взагалі є водночас зразком імперіалістичного дискурсу часів битви за Африку кінця XIX ст. та прикладом перестрибування від наукового опису до політичної програми, від наявного «що є» – до належного «що має бути»). Радше, це означає, що місцеві суспільства мають певні особливості, сформовані здебільшого під час перебування у складі Росії, що дає російським елітам можливість шляхом конкретних інформаційних і політичних технологій доволі швидко захоплювати контроль над ними.

REFERENCES

Tiido, A. (2015). The «Russian World»: the blurred notion of protecting Russians abroad. In: *Polski Przegląd Stosunków Międzynarodowych*. Warszawa: Uniwersytet Kardynała S. Wyszyńskiego, No. 5, 131-151.

Yandell, Keith E. (Ed.). (1999). *Philosophy of Religion. A Contemporary Introduction*. Routledge.

Aleynikova, S. M. (2017). *Russian World: Bielorusian sight*. Minsk: RIVSh. 240 s. [In Russian].

Interpretations of the Russian-Ukrainian conflict in Western scientific and expert-analytical works (2020). Kulyk, V. (Ed.). Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. 328 s.

Yosypenko, S. L. (2008). *Toward the origins of Ukrainian modernity. Ukrainian early modern spiritual culture in the European context*. Kyiv: UCDK.

Ukraine and the project of the «Russian world»: analyst. Report. Zdioruk, S.I., Yablonsky, V. M. & Tokman, V.V. Yablonsky, V.M. & Zdioruk, S.I. (Eds.). Kyiv: NISD. 80 s.

His Holiness Patriarch Kirill of Moscow and All Russia. (2015). In: *Seven words about the Russian world.* Moscow World Russian People's Sobor, LLC LitRes.

Volodymyr Volkovskiy

Candidate of Philosophical Sciences (Ph.D.), Researcher, H. Skovoroda Institute of Philosophy of the NAS of Ukraine; Kyiv, Ukraine; e-mail: dinginalu@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4674-3956>

Methodological issues of “russian world” doctrine study from the philosophical perspective

Abstracts

Since the phenomenon, discourse and doctrine of the “Russian world” has long been the subject of many historical, political, sociological studies, philosophical analysis is extremely relevant, especially given that this doctrine is primarily an ideological construct that shapes out the worldview, ideas, values, impacts on the individual and social worldview, patterns of thinking, of discourse, motivate to specific actions, emotions, mass stereotypes, beliefs, prejudices. Analysis of the doctrine of the “Russian world” in the perspective of the ideas it contains circulating in public space is the main subject of study of this doctrine, while the subject of this article is the analysis of methodological issues that arise during such research. The article analyzes the problems of disciplinary order, defining the object of research (what is “Russian world”), identifies different types of doctrine, certain models and techniques of legitimation of the project (making the doctrine) and its propaganda. The author notes the problem of untranslatability of the term “Russian world”, compares it with Western analogous constructs of the era of imperialism. Especially notes the need for a philosophical approach, given the analytical definition of philosophy as an enterprise of constructing and assessing categorial systems, which implicitly contains the primate of logic and argumentation within philosophy. Then, Russian World is studied as a doctrine i.e. conceptual ideological system. Such study of Russian world is to be placed within a framework of con-

temporary postcolonial studies, Nationalism Studies and studies on totalitarianism and genocide, given that most of these events took place in “bloody lands” (Snyder’s notion) part of which is territory of Russian state formations, and contemporary struggle between Russia and Ukraine can be explained and shown only within a broader scope of evolving Russian World as political, cultural and religious concept.

Keywords: *“Russian World”, political philosophy, postcolonial studies, Nationalism Studies, the Russian idea, the Russian-Ukrainian war.*